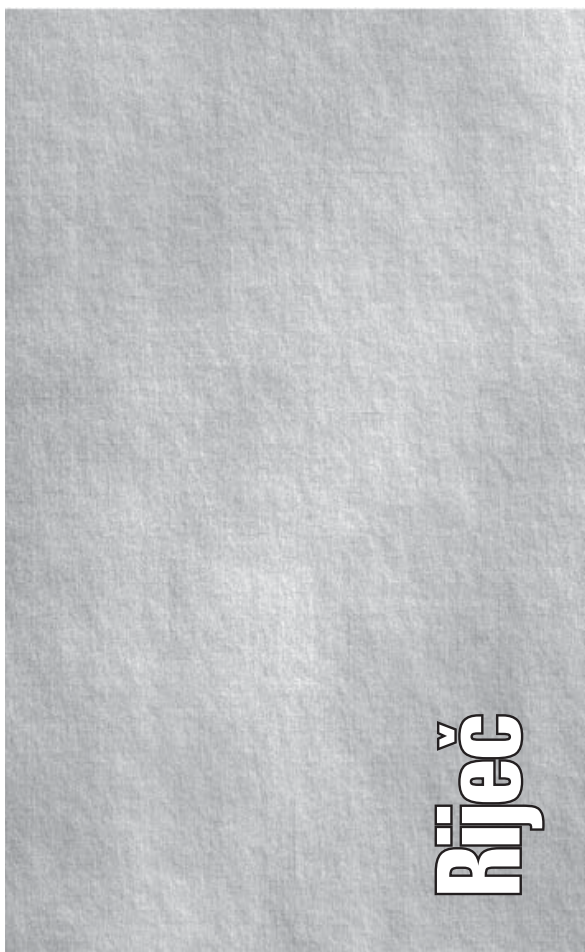

Rusmir Djedović

GRAČANICA U NARODNIM PJESMAMA I SEVDALINKAMA

Uvod

Među brojnim starim narodnim pjesmama Bosne i Hercegovine značajan je broj onih pjesama, osobito sevdalinki, u kojima su opjevani gradovi, pojedini njegovi lokaliteti, značajne ličnosti ili neki poznati događaji vezani za taj grad. U nauci je poznato da: "Sevdalinke sa lokalnim obilježjima nalaze se već u najranijim zapisima narodne pjesme sa bosanskohercegovačkog područja."¹

Sevdalinke i druge narodne pjesme predstavljaju vrhunsku tekovinu naše kulturne baštine, dok je osobito sevdalinka kao muzička tvorevina i jezička umjetnina, jedan od najrepreszentativnijih žanrova naše narodne umjetnosti. Sevdalinka je prije svega narodna pjesma Bošnjaka, tj. bosanskohercegovačkih muslimana, koji su živjeli po bosanskim gradovima, onim velikim-šeherima i manjim-kasabama.

Veliki je broj starih pjesama i sevdalinki koje su zapamtile živopisnost starih bosanskih gradova i mahala, i opjevale mnoge poznate ličnosti i događaje iz prošlosti čaršija i sokaka.

Inače, sevdalinka je najviše opjevala šehar nad šeherima Sarajevo, zatim stare bosanske gradove: Travnik, Banjaluku, Mostar, Prijedor, Foču, Jajce, Stolac, Livno, Zvornik, Bosansku Gradišku. Takođe, sevdalinka je opjevala i obližnje stare bosanske gradove i čaršije: Dolnju Tuzlu, Tešanj, Gradačac, Brčko, Maglaj, Derventu, Gornju Tuzlu, Bjeljinu, pa i neke manje čaršije i mjesta: Dobož, Bosanski Šamac, Gornji Rahić, Srebrenik, Puračić, Skočić.

Stare narodne pjesme, pa i sevdalinke opisuju i grad Gračanicu, njene lokalitete, pozna-

RUSMIR DJEDOVIĆ
GRAČANICA U NARODNIM PJESMAMA I
SEVDALINKAMA
KEMAL BAŠIĆ
PISANA RIJEČ IBRAHIM EF. MEHINAGIĆA IZ
GRAČANICE
NISVETA KANTARDŽIĆ
SEDAM PJESAMA
ZLATKO DUKIĆ
OČEV ODLAZAK
NOVE KNJIGE

te ličnosti i događaje iz prošlosti njene čaršije i mahala.

Pjesma opisuje Gračanicu kao kasabu - grad, čiji je status zvanično dobila još početkom XVI stoljeća, dakle prije gotovo petstotina godina. Spominje je i kao šehar - Gračanicu, tj. veliki grad. To bi moglo imati i historijskog osnova jer Gračanica za vrijeme turske uprave ima najmanje 12 džamija, isto toliko mekteba, musalu, najmanje 3 medrese, visoku islamsku školu, hamam, sahat kulu, brojne hanove, vodovode i česme, značajnu Čaršiju (Gornju i Donju), stari vašer, desetine zanatskih i trgovačkih radnji, muftije, kadije i paše i naposljetku petnaestak mahala i preko 500 kuća sa više od 3000 stanovnika.

Stare sevdalinke spominju i neke znamenite dijelove Gračanice, kao što je Šenički bunar, lokalitet za koji su vezane mnoge narodne priče i mnoga predanja kod starih Gračanlija. Pjesma spominje i "Bijelo groblje gračaničko", koje se do kraja XIX stoljeća nalazilo oko današnjih zgrada općine i srednjih škola, a takođe i "viš Gračanice Sklop", gdje se strme padine brda Lepar i Vjetrenice sklapaju, a između njih jedva provlači Sokoluša, negda Gračanica Rijeka.

Sevdalinke i stare narodne pjesme koje su zabilježene u Gračanici govore i o lijepim djevojka gračaničkim. O Mejri i njenim sitnim pletenicama i kojoj su oknive i noge i ruke, o djevojka koje rešediju peku, jedne peku a druge potiču, o Zulejhi i njenoj jaranici Mejri, koje beru sitne trninice, o nekoj gračaničkoj djevojci koja pati jer joj se dragi oženio, o sestricama Mini i Fatimi, itd...

Sevdalinka pjeva i o poznatim gračaničkim momcima, a najčešće poznatom Šećer Muji, koji je radi svoje omiljenosti kod djevojaka i dobio nadimak Šećer. Zanimljivo je da je Šećer vrlo čest nadimak za momke u korpusu bosanske narodne pjesme. Gračaničke pjesme pjevaju i o Mujinu dvoru i o boru viš Mujina dvora.

I ne samo to, sevdalinke koje su pjevale stare gračanlije govore i o nekim događajima koji su dugo ostali u pamćenju stanovnika gračani-

čke čaršije i njenih mahala. Prije svega kako je Gračanicu voda oplavila i iznijela Mejru na tabutu. U ovom slučaju je u pjesmi sačuvano sjećanje na neku veliku poplavu rijeke Sokoluše, koja se događa jednom u 2-3 stoljeća. Zatim sevdalinka govori i o tome kako su jedne godine jako dobro "urodile" trninice, gori doli oko Gračanice. Narodna pjesma govori i o bjelim dvorovima koje je vrijeme oborilo, o patkama "lolama", koje su zimu zimovale na "grančici prina Gračanici, na jabuci prina Banjoj Luci, na orahu prina Biogradu".

U sevdalinkama i drugim narodnim pjesmama koje su se nekada pjevale u Gračanici i okolini, pored nje su opjevani i neki drugi stari gradovi. Prije svega stari grad Sokol, udaljen sahat hoda od Gračanice, zatim Grad, kako od davnina okolno stanovništvo naziva Gradačac a takođe i obližnji Doboj i "kraj Doboja studenu vodicu". Dalje se pjeva i o Banjoj Luci i Biogradu, pa čak i u dalekoj Mađarskoj, tvrdom gradu Đusu i đuskom kapetanu, čiju sestru ženi aga Hasan-aga.

Narodna pjesma posebno opisuje staru Gradinu u Sokolu i u njoj Dizdar Hasan-agu i njegovog Krnju topa, koji se inače vrlo često spominje u starim pjesmama širom Bosne i Hercegovine. I još se govori i o "sivim" sokolovima koji kruže nad Sokol gradom i starom putu od Gračanice, preko Sokola, do Gradačca.

Historijat zapisivanja

U nauci je poznato da u Gračanici i njenoj okolini usmena lirska poezija: "...živi intezivno, u svojim raskošnim oblicima i bogatoj tematici".² Šira okolina Gračanice ima značajnu kulturnu baštinu a u literaturi se navodi da: "Gračanica, Doboj, Tuzla, Gradačac, kao i cijelo folklorno područje sjeveroistočne Bosne, poznati su od davnina kao bešika bogatog, narodnog glazbeno-poetskog stvaralaštva".³ Takođe se navodi: "Ima nagovještaja da je, na području između rijeke Drine i Bosne po kasabama i većim mjestima, nastalo dosta sevdalinki, što bi posebno istraživanje moglo i da potvrdi".⁴

I zaista, naše istraživanje u potpunosti po-

tvrdi, da na području Gračanice još uvijek živi, mada gotovo zaboravljena, tradicija neka- da razvijene sevdalinke. A poznata je činjenica da još prije 2-3 decenije: "Stanovnici Gračanice i nekih većih muslimanskih sela u ovom kraju dobro pamte i čuvaju staru varošku pjesmu klasičnog sevdalijskog ugođaja", a da ljubavne pjesme koje se pjevaju u Gračanici i okolini: "Po strukturi i osnovnom tonu ...su, uglavnom, ili sevdalinke (u gradskim sredinama) ili seoske"poravne""⁵

Nesumnjivo postojanje jake tradicije sevdalinke na području Gračanice, je obilježeno čestim spominjanjem lokalnog (lokaliteta, ličnosti, događaja). Mada: "Može se opravdano pretpostaviti da je broj pjesama u kojima su opjevani lokaliteti bosanskohercegovačkih gradova, sa njihovim žiteljima u ljubavnim zbivanjima koja su privlačila pažnju okoline, bio znatno veći nego što pokazuju sačuvani zapisi, jer su pjesme bilježene nesistematично, najčešće zahvaljujući pojedinačnim naporima, i to uglavnom u posljednjih pedesetak

godina".⁶ Sve navedeno izvanredno odgovara i problematici karaktera sevdalinke i razvoja njenog zapisivanja na području Gračanice.

Prvi zapisi, istina sporadični, o narodnim pjesmama Gračanice i okoline, su još iz XIX stoljeća. Najstariji je onaj iz 1852. godine kada Vuk u drugom izdanju svog Rječnika, na mjestu gdje pobliže objašnjava mjesto sa nazivom Gračanica, kaže: "varoš u Bosni", i navodi stih neke pjesme po kojoj je očito Gračanica bila poznata nadaleko. Na žalost od te nekada poznate narodne pjesme Gračanici naveden je samo jedan stih:

"I kasabu ravnu Gračanicu".⁷

Poodavno se u narodnoj pjesmi zabilježenoj u literaturi pored Gračanice, spominje i obližnji stari grad Sokol, i to u sljedećim stihovima:

"Od Gračanice ima jedan put,

.....

preko Sokola u Gradačac."

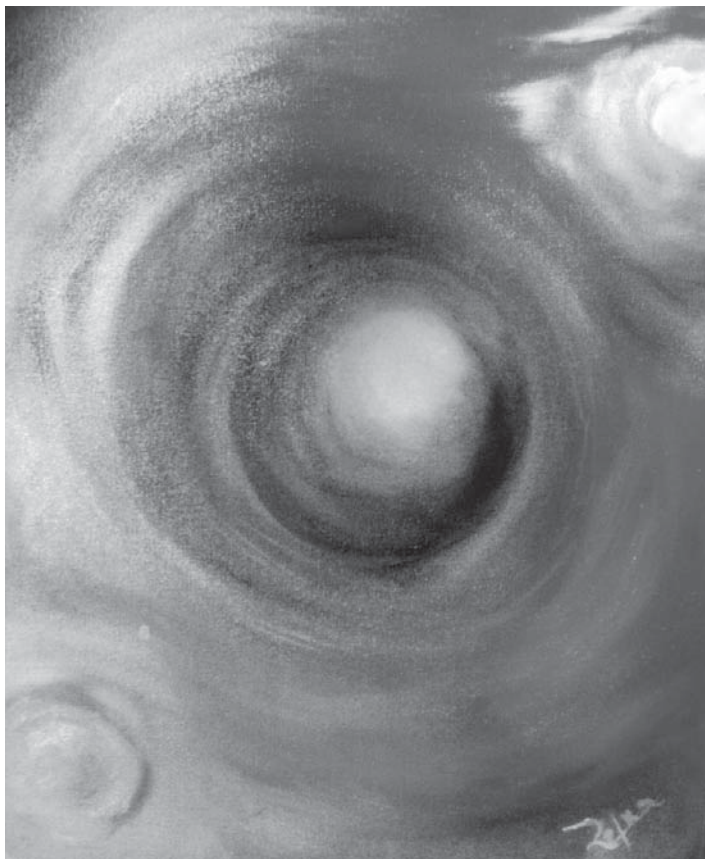
Takođe, davno su zabilježeni i sljedeći stihovi, koji se odnose na Gradinu u Sokolu, na-

ime, poznato je da putopisci i historičari iz XIX stoljeća, navode da je grad Sokol blizu Gračanice, na istom imenom brijegu ili planini (Ivan Franjo Jukić, Tomo Kovačević, Vjekoslav Klaić):

"Kad on (soko) dođe na Soko planinu,

sretoše ga sivi sokolovi."

Krajem XIX stoljeća je u Gračanici prikupio dvije epske junacke bošnjačko-muslimanske narodne pjesme Kosta Hormann. Jednu pjesmu pod naslovom "Ženidba age Hasan-age", Hormann je objavio 1888. godine, u prvoj knjizi svoje poznate zbirke "Narodne pjesme Muhamedovaca Bosne i Hercegovine", a drugu "Ženidba Vilić (H)useina", iz ostavštine Hormanna je objavila šesdesetih godina XX stoljeća Denana Buturović. Obje pjesme je u Gračanici od nepoznatog kaziva-

ča zabilježio njen gradonačelnik Sulejman ef. Pertef.⁸

Najviše starih narodnih pjesama, osobito sevdalinki, o Gračanici i u Gračanici i okolini, je zabilježeno i objavljeno tokom zadnjih pedesetak godina. Najprije je sredinom XX stoljeća nekoliko narodnih pjesama o Gračanici zabilježio poznati naučni i kulturni radnik Muhamed Seid Mašić. Prije 1970. godine je jednu varijantu pjesme "Gračanicu voda zaplavila" zabilježio Alija Nametak. Oko 1970. godine je nekoliko pjesama zabilježio i Kemal Osmanbegović pri skupljanja etnografskog materijala iz Gračanice i okoline, a radi se o istim pjesmama kao kod Mašića.

Tokom sedamdesetih i osamdesetih godina XX stoljeća je Salih Kulenović u okviru različitih etnoloških istraživanja u okolini Gračanice, zabilježio veći broj narodnih pjesama, razne tematike. Te pjesme su objavljene u monografiji o Gračanici 1991. godine i u radovima iz 1975. i 2002. godine.

Krajem osamdesetih i početkom devedesetih godina XX stoljeća je nekoliko starih narodnih pjesama o Gračanici zabilježio Rusmir Djedović, a koje je objavio 1994. godine.⁹ Dvije pjesme u Gračanici je zabilježio krajem devedesetih godina, a objavio 2000. godine, Nihad Halilbegović. Odprilike u isto vrijeme je Ahmet Kasumović zabilježio jednu pjesmu o Gračanici a objavio je 2000. godine.

U zadnjih desetak godina je u raznim zbirkama narodnih pjesama i sevdalinki ponovo objavljena pjesma "Gračanicu voda oplavila", u par varijanti. Radi se o zbirkama: Muhameda Žere iz 1995., Vehida Gunića iz 1997. i Enesa Kujundžića iz 2001. godine.

Urodile sitne trninice

Ova vrlo stara narodna pjesma je u narodu danas svakako najpoznatija pjesma u kojoj se spominje Gračanica. Kako u okolini Gračanice, tako i u cijeloj Bosni i Hercegovini, pa i šire. Ova pjesma je postala jedan od najprepoznatljivijih tradicionalnih simbola Gračanice.

U prilog tome ide i sljedeća činjenica. Početkom osamdesetih godina, pri razgovoru au-

tora ovog rada sa jednim Sandžaklijom iz doline rijeke Lima (okoline Prijepolja) poslije njegovih riječi da je iz Gračanice u Bosni, on je smjesta počeo da govori stihove pjesme "Urodile sitne trninice". Na pitanje odakle zna za tu pjesmu, taj Sandžaklija je odgovorio, da je u njegovom kraju narod dobro poznaje.

Nameće se zanimljivo pitanje, odakle poznavanje te pjesme, tako daleko od mjesta njenog nastanka, tj. Gračanice. A pravi odgovor bi mogao biti taj, da je spomenutu pjesmu u navedeni kraj donijelo ono bošnjačko-muslimansko stanovništvo, koje je poslije dolaska Austrougarske uprave 1878. godine, iz Gračanice i okoline krenulo u iseljavanje ka Turskoj. Ta migracija je uglavnom išla u etapama: Bosna i Hercegovina-Sandžak-Makedonija-Turska. Izgleda da su se neke porodice iz Gračanice i okoline trajno naselile i zadržale u navedenom kraju i u vlastitoj usmenoj tradiciji sačuvala pjesmu "Urodile sitne trninice", kao sjećanje na stari kraj, pa čak je proširili i na okolno stanovništvo. Tako je npr., poznato da su se familije Hadžimujovića i Harčinovića u Novom Pazaru, tu naselile iz posavske Gračanice.

Najčešća varijanta stare narodne pjesme "**Urodile sitne trninice**", koja se može čuti od brojnih kazivača u Gračanici i okolini, je sljedeća:

*"Urodile sitne trninice"¹⁰,
doli, gori, oko Gračanice.
Njih su brale dvije jaranice,
jedno Mejra a drugo Zulejha.
U Zulejhe gaće ukradene,
da je s' plota, nije ni sramota,
već sa nogu, preboljet' ne mogu."*

Upravo ovakvu pjesmu je govorio Husein Šabić, iz stare gračaničke mahale Čiriš.¹¹ Samo u zadnjem stihu on je govorio riječ "prebolit", umjesto "preboljet", kako je gore navedeno.

Ova u narodu najpoznatija narodna pjesma o Gračanici se jako često čuje na tradicionalnim narodnim proslavama u ovom dijelu Bosne. Uglavnom se izvodi na način "izvorne narodne muzike", karakterističnom za sjeveroistočnu Bosnu.¹² Izvode je razne izvorne gru-

pe a koliko je poznato od nekih je ova pjesma i snimljena. Tako se sedamdesetih i osamdesetih godina mogla slušati i na radio Gračanici.¹³

U drugom dijelu navedene pjesme se pojavljuje karakterističan motiv, izrazito erotskog sadržaja. Danas se u narodu, ovaj motiv uglavnom vezuje upravo za ovu pjesmu, u kojoj se već na početku spominje i lokalizacija njene radnje u Gračanici. Međutim, malo je poznato da je ovakav motiv poodavno zabilježen u jednoj pjesmi alhamijado književnosti, pisanoj arebicom, a čiji se rukopis nalazio u Orjentalnom institutu u Sarajevu.¹⁴ Tu pjesmu je objavio Abdurahman Nametak a vrijeme njenog zapisivanja i kazivač su nepoznati.¹⁵

Naziv pjesme je na turskom jeziku: "Budaha ama bošnjakčedir", ili u prevodu: "Ovo još, ali je bosanski", i glasi:

*"Jadna drugo, da ti kažem rugo,
sinoć mi su gaće ukradene,
da su s plotu ne bi(h) ni žalila,
već sa kraka, žalosna mi majka."*

Riječ "rugo", je u ovoj pjesmi u smislu "sramota" ili "ruglo".

Vrijedilo bi detaljnije istražiti dali su navedeni stihovi sa ovim erotskim motivom, koji su zabilježeni još za vrijeme turske uprave, na neki način vezani za Gračanicu. Naime, možda su oni samo starija varijanta stihova gračaničke pjesme "Urodile sitne trninice" ili su to pak stihovi jednog vrlo starogpjesničkog motiva karakterističnog za šire prostore Bosne i Hercegovine, a koji su u narodnoj tradiciji, eto, sačuvani u našoj gračaničkoj pjesmi.¹⁶

O velikoj starosti ovakvog motiva, odnosno vrlo sličnog, koji je naročito karakterističan u narodnoj romansi, iz kojeg izbija suptilna šala i dosjetka, sa propratnim lascivnim elementima, nestašlukom i smionošću, govori i sljedeći primjer. U čuvenom "Erlangenskom rukopisu", najstarijem zborniku narodnih pjesama ovog dijela Balkana, koji je nastao početkom XVIII stoljeća, među pjesmama koje su porijeklom iz bošnjačko-muslimanske sredine Bosne i Hercegovine, pod rednim brojem 184 se nalazi kratka romansa sa nazivom "Ustažur-

ba u dvoru Kopčica". U toj pjesmi, koja je kasnije zapisana i pod nazivom "Što se čuje u Kopčica dvoru", navedeni se motiv pojavljuje u sljedećem obliku:

*"Poginule gaće Ajkunine!
Da su gaće kakono su gaće,
ne bi jadna Ajka ni žalila,
već su gaće čudnovata veza."*

Malo dalje, janičarski aga, optužen da je ukrao gaće se žali i brani ovim riječima:

*"Nisam, Ajko, ni vidio gaća,
tako mene ne ujeli vuci,
kojeno si po gaćama vezla!"¹⁷*

U najnovije vrijeme je Ahmet Kasumović u široj okolini Srebrenika i Gračanice zabilježio narodnu lirsku pjesmu sa sličnim motivom, koji imamo u pjesmi "Urodile sitne trninice". Radi se pjesmi **"Procvjetale plave ljubičice"**, a glasi:¹⁸

*"Procvjetale plave ljubičice,
dolje-gore oko Gračanice.
Njih su brale dvije sestre,
jedna Mina a druga Fatima.
Cvijeće brale, o svemu pričale:
Bona Mino, sestro moja mila,
u Ibru sam se ja zaljubila,
zaljubila i srce mu dala!
Al' me nana drugom obećala,
u nedilju svatovi će doći,
pa ja moram za nedraga poći.
Mila sestro, neću poći njemu,
ili Ibri il'u crnu zemlju!"*

U ovoj pjesmi imamo jedan čest motiv u narodnoj pjesmi o mješanju starijih u ljubav mladih, vrlo često sa tragičnim završetkom. Takođe se primjećuje i gubljenje tradicionalnog načina izražavanja u pjesmi.

Gračanicu voda oplavila

Navedena stara narodna pjesma, odnosno sevdalinka spominje više lokaliteta u samom gradu Gračanici, a takođe i njenoj okolini. Pored spominjanja lokaliteta ova pjesma je i po svom motivu **"Mejre na tabutu"**, koji se često javlja u poetskoj usmenoj tradiciji Gračanlija, upravo najkarakterističnija gračanička narodna pjesma. Ali i pored toga, danas je pjesma

“Gračanicu voda oplavila”, malo poznata.

Ova je pjesma u narodu poznata u dvije prilično različite varijante ali su i one zapamćene neujednačeno. Iako je jedna varijanta prvi put objavljena 1970. godine a druga 1994. godine, do sada su nekoliko puta ponovo objavljene u reprezentativnim zbirkama i izborima narodnih pjesama i sevdalinki Bošnjaka u Bosni i Hercegovini.

Prva varijanta pjesme:

Ovu varijantu pjesme pod nazivom **“Gračanicu voda zaplavila”**, objavio je Alija Name-
tak, 1970. godine, i glasi:¹⁹

*“Gračanicu voda zaplavila
i gračanske nove mezarove,
mrtvu Mejru na br’jeg izbacila.
Tu su bila djeca čobančadi,
mrtvu Mejru djeca zapitkuju:
“Hodi, Mejro, da mi uđinamo.”
Mrtva Mejra govorit’ ne more,
već za Mejru zemlja progovara:
“Uđinajte, djeco čobančadi,
ja ne mogu s vama uđinati.
Jeste l’ blizu šehar-Gračanice,
a i one moje dainice,
dainice Hasanaginice?
Selam ćete mojoj dainici,
neka baci đerđef i iglicu,
a nek uzme tespih i kožicu!
Muško joj je čedo pod pojasom,
umrijeće čedo rađajući.”*

Ovu pjesmu u cjelosti prenosi i Enes Kujundžić, u svom izboru narodnih pjesama, pod rednim brojem 161., u poglavlju o baladama.²⁰

Da je ova varijanta pjesme “Gračanicu voda zaplavila”, bila u prošlosti, pa i danas, dobro poznata i izvan bliže okoline Gračanice, govori i sljedeći podatak. U okolini Kalesije, su nedavno zabilježeni sljedeći stihovi navedene pjesme:

*“Gračanicu voda zaplavila
i njihove nove mezarove.
Ponijela Mejru na tabutu,
kakè su joj i noge i ruke,
kò da su joj sinoć oknivenne,
kakè su joj guste pletenice,*

kò da su joj sinoć ispletene.”

Zabilježio ju je Samir Halilović, pri etnološkim istraživanjima u selu Zukići, kod Kalesije, tokom 1996. i 1997. godine.²¹

Pjesma “Gračanicu voda zaplavila” se sigurno je, pjevala u gračaničkim mahalama sve do drugog svjetskog rata. Toga se sjeća i Aza Čajić (1926), rođeno Muftić. Po njenim riječima u mahali Gojsalići (dio današnjih Drafnića) je često ovu pjesmu pjevala Zumra Čajić²². Od nje je čula da se ta pjesma prenosila u Gračanici sa koljena na koljeno, još iz starih vremena. Aza je upamtila jedan dio pjesme koju je pjevala Zumra, i ona glasi:

*“Gračanicu voda oplavila,
i njihove nove mezarove.
Otvore se džehenemska vrata,
otud’ ide naša mila majka,
da otkine kalem od jabuke,
da rastavi momka od djevojke.”*

Druga varijanta pjesme:

Druga varijanta ove pjesme je prvi puta za-

pisana početkom drugog svjetskog rata. Zapisana je prilično daleko od Gračanice, tj. u Kozarcu, gdje je krajem 1941. i početkom 1942. godine kao učitelj radio Muhamed Mašić²³ iz Gračanice. Tada je u Kozarcu živio i nekadašnji Gračanlija Ramo Kakeš.²⁴

Zanimljivo je kako je Mašić upoznao Kakeša. U svojim memoarima on piše: "Ramu sam otkrio posve slučajno kroz lekcije iz geografije u kojima sam, od prvog dana radau školi, praktikovao da uz imena gradova, rijeka i planina, spomenem narodne pjesme koje o njima govore, kako bi ih đaci lakše upamtili. Jednom provjeravajući njihovo znanje o pojedinim krajevima i mjestima Bosne, upitah: znate li još koju pjesmu sa imenom nekog našeg grada, a jedan učenik podiže ruku i reče da znađe pjesmu o Gračanici i smjesta je izrecitira:

*"Gračanicu voda poplavila
i bijelo groblje gračaničko,
odnijela je Mejru na tabutu,
u Mejre se ništa ne viđaše,
sam' se vide sitne pletenice."*

Naravno, odmah po završetku nastave, učenik me poveo svome komšiji Rami Kakešu na upoznavanje. Ramo je kao poštanski službenik dočekao penzionisanje u Kozarcu i tu se odo-maćio, sa ženom..., bez djece. Od tada smo često razmjenjivali posjete (Mašić i njegova žena, p. a.) s njima kao sumještanima u tuđini.²⁵

Ramo Kakeš je na Lipi dugo živio sa majkom Hamšom, rođenom davne 1844. godine, od koje je mogao čuti stare gračaničke pjesme, pa i ovu, jer je poznato da su najbolji čuvari i prenosioči sevdalinki upravo žene.

Ovakvu varijantu pjesme, sa pet stihova je zapisao i Kemal Osmanbegović oko 1970. godine.²⁶

U nešto dužem obliku narodnu pjesmu **"Gračanicu voda oplavila"**, kazivao je Husein Šabić pomenute, 1987. godine, i ona glasi:

*"Sinu munja iznad Orahov'ce,
zagrmilo oko Gračanice,
kiša pada viš' Sokola Grada.
Gračanicu voda oplavila
i bijelo groblje gračaničko,*

*odnijela je Mejru na tabutu,
iznijela je Šeničkom bunaru.
U Mejre se ništa ne viđaše,
sam' se vide sitne pletenice."*

Kod sve tri verzije ove varijante, razlikuju se riječi: "poplavila", kod Kakeša i Mašića, "zaplavila", kod Osmanbegovića i "oplavila", kod Šabića. Takođe, Šabićeva verzija ima četiri stiha više od ostale dvije jer se u njoj pojavljuju sasvim nova prva tri i sedmi stih.

Treća verzija pjesme "Gračanicu voda oplavila", kako vidimo se karakteriše spominjem više lokaliteta u Gračanici i okolini. Takođe se u narodu može čuti još jedan stih, koji dolazi negdje na početku pjesme i glasi:

"Grom je puk'o nad Monj planinom."

I ova pjesmase pjevala među žiteljima Gračanice. Kako je autoru rada 1993. godine pričao Hilmija Ahmetagić,²⁷ zadnji puta je ovu pjesmu pjevao zajedno sa Huseinom Šabićem, kao mlad momak, negdje za vrijeme drugog svjetskog rata.²⁸

Upravo ovakvu verziju pjesme **"Gračanicu voda oplavila"**, kakvu je govorio Šabić 1987. godine a koja je objavljena 1994. godine,²⁹ imamo ponovo objavljenu u dvije zbirke bosanskohercegovačkih sevdalinki, izdatih iza zadnjeg rata.

Jedna je Vehida Gunića, koja govori o sevdalinkama u kojima se opisuju naši gradovi.³⁰ Da bi se ispoštovao deseterački stih ovdje su u šestom i sedmom stihu navedene pjesme umjesto riječi "odnijela" i "iznijela", riječi "odn'jela" i "izn'jela". A druga je Muhameda Žere, koji je je uz tekst pjesme "Gračanicu voda oplavila", dao i notni zapis napjeva.³¹

Jednu vrlo sličnu narodnu pjesmu je 1995. godine objavio Munib Maglajlić.³² Pjesma je sljedeća:

*"Zagrmilo iznad Visokoga,
munja meće iznad Sarajeva,
kiša pada iznad Gračanice,
Gračanicu voda zaplavila,
gračaničko greblje odnijela,
mrtvu Mejru na greb izbacila,
pa je ondik voda ostavila."*

*To je čula majka Mejrušina,
pa dolazi majka Mejrušina,
pa okreće milu kćercu svoju.
Ljuto majka cvili i nabraja:
"O Mejrušo, mila kćeri moja,
gdje je tebe voda izbacila!
Kako će te majka preboljeti!
Kakve su ti ruse pletenice,
ko da si ih jutros saplitala;
kakvo ti je lice prebijelo,
ko da si ga jutros umivala;
kakva ti je behaz anterija,
ko da ti je jutros donešena!
Ja da ti je, Mejro, pogledati,
kako cvili tvoja mila majka,
nikad tebe preboljet ne more!"*

Ovdje prepoznavamo niz istih motiva kao u prethodno navedenim verzijama gračaničke pjesme. Tu je opis velike poplave, kada je poslije grmljavine i munja, kiša pala i Gračanicu voda zaplavila i greblje gračaničko. Zatim, motiv mrtve Mejre koju je poplava izbacila iz greba. Takođe i motivi Mejrine mile majke i opis mrtve Mejre (pletenica). Sve ovo ukazuje da se radi o istoj pjesmi koja je u više oblika zabilježena a vezana je za Gračanicu.

Jedina razlika je u nabranju nekih lokaliteta (Visoko, Sarajevo), ali to je vjerovatno posljedica pokušaja prenošenja radnje u istoimeno selo Gračanicu kod Visokog. Teško je objasniti mogućnost da je ova pjesma mogla nastati u selu po imenu Gračanica, kod Visokog, koji nema nikakvu urbanu tradiciju iz turskog perioda, za razliku od starog grada i čaršije Gračanice u Posavini.

Pogotovo što u Gračanici i danas živi tradicija u narodu, da je pjesma "Gračanicu voda oplavila", vezana za konkretni događaj iz njene prošlosti, kada je neka velika poplava rijeke Sokoluše, iznijela mrtvu djevojku Mejru iz mezar u koji je prethodnog dana bila ukopana. Ta Mejra je vjerovatno bila vrlo poznata djevojka tog vremena u Gračanici, pa je zauvijek ostala u narodnoj pjesmi. Čak stare Gračanlije govore i o mjestu groblja gdje je nekada bio mezar djevojke Mejre iz pjesme.³³

U ovoj zadnjoj pjesmi vidimo i spajanje više motiva a koje u ranijim pjesmama imamo zabilježene odvojeno, što upućuje na jedinstveno porijeklo svih motiva.

Bilo bi vrlo zanimljivo pokušati rekonstrukciju mogućeg izgleda izvorne pjesme "Gračanicu voda oplavila", ili "Mejre na tabutu" i njenog općeg oblika, na osnovu brojnih fragmenata i motiva koji su sačuvani u narodu i do danas zabilježeni.

Patke lole di ste zimovale

Pjesmu je takođe svojevremeno kazivao Ramo Kakeš a zabilježili su je Muhamed Mašić i Kemal Osmanbegović. Ona glasi:

*"Patke lole di ste zimovale?
Na grančici prina Gračanici,
na jabuci prina Bajnoj Luci,
na orahu prina Biogradu.
Na vrh bora, viš' Mujina dvora."*

Ovdje je interesantno nekoliko jezičkih detalja. Tri puta se pojavljuje riječ "prina", umjesto "prima" ili "prema". Riječ "di" je vjerovatno u starije vrijeme bila "gdje". Naziv "Biograd" je stari naziv za Beograd, jer se on tako zvao u tursko doba, dok su u njemu živjeli Bošnjaci (otuda i prezimena Biogradlija i Biogradlić).

U varijanti koju je zabilježio Mašić u prvom stihu ove pjesme umjesto riječi "lole", stoji riječ "lale".³⁴

Da navedena pjesma pripada korpusu bošnjačko-muslimanske narodne pjesme Bosne i Hercegovine govori i sljedeći podatak. Časopis Gajret je 1929. godine objavio narodnu pjesmu pod nazivom "Zakukale dvije kukavice", gdje se pojavljuje jedan potpuno isti stih, i to:

"na jabuci prema Banja Luci"

Jednu vrlo sličnu pjesmu prethodnoj, autor ovog rada je čuo 1995. godine u Gračanici od velikog poznavaoa i interpretatora naše narodne pjesme Hašima Muharemovića iz Srebrenika. On je tada ovu pjesmu pjevao uz vlastitu pratnju sazom, na starinski način, kako on inače, pjeva i druge pjesme. Prema njegovim riječima: "pjesmu je čuo a kajdu sam dao". Pjesma glasi:

*"Poranile sprečanke djevojke,
poranile zoru prevarile,
brale ruže pjesmu zapjevale.
'Tice male gdje ste zimovale:
Na bukviću prema Tupkoviću,
u šljiviku prema Đurđeviku,
na grančici prema Gračanici,
na javoru prema vašem dvoru."*

Navedene stihove Muharemovićbi obično završavao još jednim stihom, i to:

*"Tu smo male zimu zimovale", ili
'Eto gdje smo male zimovale".*

I pored nekih sličnih motiva u ovoj pjesmi, analizom lokaliteta koji se u njoj pojavljuje, vidimo da se ona odnosi na područje Gornje Spreče, tj. okolinu Živinica i naselja: Đurđevik, Tupkoviće i Gračanicu. Rimovanje riječi "grančica", je ovdje iskorišteno za selo Gračanicu, kod Živinica.

Djevojke su rešediju pekle

Ovu pjesmu je kazivao Salko Sijerčić iz Tuzle koji je jedno vrijeme živio u Gornjim Moranjcima a kasnije u Zenici. Od njega je pjesmu zapisao Kemal Osmanbegović iz Gračanice a takođe ju je zapisao i Muhamed Mašić. Tekst glasi:

"Djevojke su rešediju pekle,

*jedne peku a druge potiču.
Među sobom tiho besjedile;
haj'te druge da se rasipamo,
koja Gradu, koja Gračanici,
koja vojnu, koja b'jelu dvoru.
A ja jadna, ni vojna, ni dvora,
bili dvori pa se oborili,
bio dragi pa se oženio."*

U ovoj pjesmi riječi "vojnu" i "vojna", zapravo znače "momku" i "momka". Vjerovatno se momak neke od djevojaka iz pjesme nalazio na vojni u nekoj dalekoj zemlji, jer je poznato da su Bošnjaci za vrijeme turske uprave išli na daleka ratišta i tamo dugo vremena izbivali.

Pjesma govori o narodnom običaju pravljenja rešedije, tj. jedne vrste halve koja se raspipa a pravi se od nišeste i masla.

Rešediju su pekle i tri djevojke u sljedećim stihovima jedne narodne pjesme:

*"Tri djevojke pekle rešediju,
Mara peče, a Hana potječe..."³⁵*

Gračanice rana večerice

Ovu staru narodnu pjesmu u kojoj se spominje Gračanica je kazivala Beghanuma Halilbegović, rođena 1913. godine. Ona potiče iz stare gračaničke familije Prohića, kći je Abdage Prohića (1872-1939) i Esme Mujezinović, rodom iz Tuzle a unuka Mujage Prohića (1840-1905). Pjesmu je od Beghanume zabilježio i objavio njen sin Nihad Halilbegović i glasi:³⁶

*"Gračanice rana večerice,
u tebi sam rano večerala,
pirinč čorbe iz srebrene čase,
has baklave, janje na tabaku."*

Izgleda da je ova pjesma imala i nastavak ali on nije do sada zabilježen. Zanimljivo je da se u pjesmi spominju neka tradicionalna jela sa "bolje" trpeze.

Gračanico, alaj si u doli

U tradiciji stanovništva Gračanice je vjerovatno očuvano još starih narodnih pjesama koje govore o njoj ali su gotovo zaboravljene i nezapisane. Ovaj put spominjemo jednu takvu staru narodnu pjesmu o Gračanici. Vjerovatno je davno neki Gračanlija pri odlasku na vojnu u neku daleku zemlju, spjevao sljedeće

stihove:

*"Gračanico, alaj si u doli,
za tobom me moje srce boli.
Gračanico i studena vodo,
žao mi je što iz tebe odo'."*

Ostale pjesme

U Gračanici i okolnim naseljima je od stanovništva zabilježeno i drugih narodnih pjesama razne tematike.

Narodnu pjesmu **"Uzvijuša"** je takođe kazivala Beghanuma Halilbegović, rođeno Prohić.³⁷ Navedena pjesma glasi:

*"Oj djevojko uzvijušo,
što uzvijaš obrvama
i crnijem očima.
Ja sam momak neoženjen,
ja ću tebe dušo iskat.
Ne išći me, ne daju me,
u men' ima devet braće,
još toliko amidžića,
kad opašu vitke sablje
i uzjašu vrane konje,
ne smiješ ih putem sresti
a kamoli pogledati.
Ja sam njiha putem sreo
i meni se ukloniše,
meni tebe pokloniše."*

Sličan motiv ima u pjesmi "Pošetala Bak'revića Ćaza", i glasi:

*"Selam-alejć, Bak'revića Ćazo!
Isko bih te, al te dati neće!
Ne išti me, sama ću ti poći!"³⁸*

Kad ja pođo' u carevu vojsku, je: "Jedna od starijih, pomalo i zaboravljenih svadbenih pjesama..."³⁹. Ova pjesma glasi:

*"Kad ja pođo' u carevu vojsku,
ja posadi' trešnju na Iglištu,
a iskopa' bunar u avliji,
zabilježi' dragu u bešici.
Kad se vrati' sa careva vojske,
trešnja, višnja u kitu rodila,
bunar voda u avliji hući,
moja draga u musafu ući."*

Narodna tradicija pamti još lijepih pjesama, kao što je **"Prođe momče kroz selo"**, koju je prije dvadesetak godina kazivao Nail Jahić iz

Prijekog Brda:

*"Prođe momče kroz selo,
nakrivio fesić na čelo.
Ugleda ga Ajka sa čardaka⁴⁰
pa momčetu veli:
u kuću mi seli.
Momče hoće večeru.
Moje ti usne večera,
a bijele grudi postelja."⁴¹*

Gračanica je opjevana i u novim narodnim pjesmama u zadnjih nekoliko decenija. Radi se o profesionalno snimljenim na nosače zvuka autorskim pjesmama pisanim u duhu narodne sevdalinke, izvorneili novokomponavane muzike od različitih tekstopisaca i interpretatora.⁴²

Pjesme o drugim gradovima

U Gračanici i okolini su zabilježene i pjesme koje govore o nekim drugim starim bosanskim gradovima i mjestima.

Tako narodna tradicija poznaje i pjesmu **"Sa Gradačca bijele kule"**, koja govori o Gradačcu i čuvenom Zmaju od Bosne, tj. Husein kapetanu Gradašćeviću.

Takođe narodna pjesma koja je očuvana u okolini Gračanice zna i za Doboj u pjesmi **"Kraj Doboja studena vodica"**.⁴³ Pjesma glasi:

*"Kraj Doboja studena vodica,
kod nje sjedi Ajka udovica.
Ja, kakva je, majko u pojasu-
struk momački; pogled djevojački!
struk joj valja Šama⁴⁴ i Perzije,
obrvicе šehar Sarajeva,
crne oči bijela Stambola!"*

Narodna pjesma spominje i obližnji stari srednjovjekovni grad a kasniju tursku tvrđavu Sokol, koju narod naziva Gradina. Ovu pjesmu je od kazivača u Sokolu zabilježio Salih Kulenović prilikom etnoloških istraživanja (1972-1974. godine) i glasi:

*"...da nije više Gračanice Sklopa
i Gradine i u njemu Dizdar Hasan-age
i njegovog Krnje topa, lahko bi bilo
do Gradačca doći..."⁴⁵*

Često se u narodnoj pjesmi a naročito se-

vdalinci mogu pronaći i konkretni historijski događaji i ličnosti.

Takva jedna historijska ličnost se može pronaći i u ovoj pjesmi. Dizdar Hasan-aga iz ove pjesme je ustvari Dizdar Hasan-aga koji se spominje oko 1716. godine kao zapovjednik tvrđave Sokol.⁴⁶ On je u narodnoj tradiciji Sokola poznat kao Mali Hasan-aga, čiji potomci i danas žive u Sokolu.

Zaključak

Na kraju ovog razmatranja na temu Gračanica u starim narodnim pjesmama a osobito u sevdalinkama, možemo reći da i pored toga što je u nauci već uočeno da je širi gračanički kraj bogat usmenim narodnim stvaralaštvom, pa i raznim narodnim pjesmama, a što ovo istraživanje u potpunosti potvrđuje, ipak ono nije u dovoljnoj mjeri još uvijek istraženo i poznato javnosti.

Pjesme o Gračanici su i danas u narodnoj tradiciji poznate, ne samo u Gračanici i bližjoj okolini, već kaliko je autoru ovog rada poznato i okolini Kalesije, Gornjoj Tuzli, Puračiću.

Iz navedenih narodnih pjesama o Gračanici i okolini neophodno je izvršiti još detaljnija istraživanja, osobito historijska, književna i jezička, kako bi se i na taj način što bolje upozнала kulturom i baštinom ovog dijela, pa i cijele Bosne i Hercegovine.

Jako bi zanimljivo bilo istražiti brojne pjesničke i folklorne motive koji se pojavljuju u zabilježenim gračaničkim narodnim pjesmama, kako one koji su karakteristični za šire bosanske prostore, tako i one koji su čisto lokalnog porijekla. Naročito se to odnosi na poznati motiv bosanskohercegovačke baštine, **“Mejre na tabutu”**, koji se tako često javlja u narodnim pjesmama. U Gračanici se među žiteljima može čuti da bi taj motiv mogao biti upravo porijeklom iz nje.⁴⁷

Radi uporedbe donosimo najčešći oblik tog motiva u bosansko-hercegovačkim sevdalinkama, koji se javlja u pjesmi “Došla voda od br’jega do br’jega”:

“Došla voda od br’jega do br’jega,

pronijela Mejru na tabutu.

“Hajde, Mejro, s nama večerati!”

“Večerajte mene ne čekajte!

Mene čeka gotova večera,

u džennetu među hurijama.

Poručite mojoj staroj majci

neka klanja pet vakat-namaza.

Neka posti mjesec Ramazana,

neka Mejri namjeni kurbana.””⁴⁸

Takođe se uočava, gotovo redavna pojava, da su narodne pjesme o Gračanici, ispjevane u desetercu.

I na kraju ovog rada o Gračanici i narodnim pjesmama o njoj, da kažemo riječi poznatog pisca Ćamila Sijarića. On, kada govori o Gračanici, između ostalog piše i sljedeće: “Tek jedno je iznad svega kad se pod okom ima Gračanica – a to je njeno gostoprinstvo, njene širom otvorene kapije: dodite, uđite – ima se gdje.

A kad se to čuje iz jednog grada, onda se tamo i dolazi: da se čovjek sretne sa čovjekom, da riječ čuje, da grad vidi. A danas se ovdje vidi i dobar rod – i sasvim je, gore u brijegu, valjda kod stada, bila u skladu pjesma neke čobanice: **“Rod rodile trnjinice oko grada Gračanice”**.⁴⁹

Napomene

¹ Munib Maglajlić, “Od zbilje do pjesme-ogledi o usmenom pjesništvu”, Glas, Banjaluka, 1983., str. 40.

² Salih Kulenović, “Gračanica i okolina-antropogeografske i etnološke odlike”, Tuzla, 1991., str. 237.

³ Salih Kulenović, “Bošnjačke narodne pjesme Gračanice i okoline”, Članci i građa za kulturnu historiju Istočne Bosne, Muzej Istočne Bosne, knjiga 17, Tuzla, 2002., str. 107.

⁴ Salih Kulenović, isto, str. 113.

⁵ Salih Kulenović, “Gračanica”, str. 242-243.

⁶ Munib Maglajlić, “Od zbilje...”, str. 67.

⁷ Činjenica da je Gračanica u narodnoj pjesmi bila poznata i izvan Bosne (jer Vuk nikada nije bio u Bosni, pa je ovu pjesmu moga čuti u Srbiji) i činjenica da je prvo izdanje ovog Rječnika bilo 1818. godine, govore da je navedena naro-

- dna pjesma o Gračanici bila nadaleko poznata prije gotovo dva stoljeća.
- ⁸ Tradicija epske narodne pjesme u Gračanici i okolini, koja je postojala u prošlosti, kao i problematika njenog prikupljanja zahtjeva posebno istraživanje.
- ⁹ Tada je po prvi put objavljeno i prezentovano široj čitalačkoj i naučnoj javnosti 5 starih pjesama o Gračanici: Rusmir Djedović, "Gračanicu voda oplavila", Biljeg vremena, broj 11, Gračanica, mart 1994., str. 16. Zapravo, taj rad je doraden i dopunjen za ovu priliku. Krajem 2004. godine "Gračaničke novine" su prenijele navedene pjesme iz "Biljega vremena", i objavile ih u nekoliko nastavaka.
- ¹⁰ Radi se o divljem plodu grma trnine, sitnom, plavo – crne boje i opora okusa. Nekada je trnina bila prilično raširena po brdima oko Gračanice.
- ¹¹ Husein Šabić (1918-oko 1997), sin Hadži Salih (1863-1946), je bio dobar poznavalac prošlosti Gračanice i dobar kazivač. Potiče iz jedne od starijih gračaničkih familija, Šabića. Autoru ovog rada je 14. 1. 1987. godine između ostalog kazivao i dvije stare gračaničke pjesme, "Urodile sitne trninice" i "Gračanicu voda oplavila".
- ¹² O "izvornoj narodnoj muzici", karakterističnoj za sjeveroistočnu Bosnu, naročito potez: Kalesija-Gračanica-Derventa, je vrlo malo pisano u literaturi. Odlikuje se vrlo specifičnim pjevanjem, obično sa dva glasa ipratnjom violinama. Jako je popularna u seoskim sredinama navedenog dijela Bosne i svoje "zlatno vrijeme" je imala sedamdesetih i osamdesetih godina XX stoljeća.
- ¹³ I danas se stara narodna pjesma o Gračanici "Urodile sitne trninice", može često čuti na narodnim proslavama u sjeveroistočnoj Bosni. Poznat je npr. pjevač Izudin zv. Čemanista iz Brčkog, koji ju je pjevao uz violinu (ćemane). Danas je često pjeva izvorna grupa "Bojići" iz Banovića.
- ¹⁴ Prije zadnjeg rata ovaj rukopis je bio zaveden pod brojem 1521.
- ¹⁵ Dr. Abdurahman Nametak, "Hrestomatija bosanske alhamijado književnosti", Svjetlost, Sarajevo, 1981., str. 52.
- ¹⁶ U prilog tome ide i naziv pjesme sačuvane u u jednom rukopisu alhamijado književnosti iz XIX stoljeća a koji je vjerovatno nastao u okolini Gradačca. Pjesma se zove "Urodila ranka kruška" a njen zapisivač bi mogao biti Ibrahim sin Huseina Gradaščali Hadžidervišević, vlasnik pomenutog rukopisa. Alija Nametak, "Nov prilog bosanskoj alhamijado literaturi", Prilozi za orijentalnu filologiju (POF), XII-XIII, 1962-63. Sarajevo, 1965., str. 237-247. Inače, česta je riječ "urodila" u narodnim pjesmama (npr. "Urodila b'jelica šenica", "Urodile sitne ljelje", "Lijepo ti je javor urodio", "Rod rodila višnjica",...).
- ¹⁷ Sait Orahovac, "Sevdalinke, balade i romanse Bosne i Hercegovine", Svjetlost, 1968., str. 126.
- ¹⁸ Ahmet Kasumović, "Bošnjačke narodne pjesme Srebrenika i okoline", 2000, str. 43.
- ¹⁹ Alija Nametak, "Od bešike do motike", vlastita naknada, Sarajevo, 1970., str. 166-191.
- ²⁰ Enes Kujundžić, "Narodna književnost Bošnjaka", Dom štampe, Zenica, 2001., str. 165.
- ²¹ Samir Halilović, Diplomski rad na odsjeku historije i geografije, Filozofskog fakulteta u Tuzli, odbranjen 1997. godine, pod nazivom "Etnološka razmatranja stanovništva u Zukićima", rukopis. On navodi da ovu pjesmu poznaje narodna tradicija i u selu Hrasno, između Gornje Tuzle i Kalesije.
- ²² Zumra rođeno Agić (1870-1945), je bila udata za Ibrahima Čajića a kći je Bećirbega Agića.
- ²³ Muhamed Seid Mašić (1913-1978), sin muderiza Smail ef.. Svestrani pisac i naučnik. Pjesnik, prevodilac, publicist, historičar, tarihopisac, epigrafičar. Objavio dosta pretežno vjerskih pjesama. Iz njegove pisane ostavštine objavljeno više djela razne tematike.
- ²⁴ Izgleda da je Ramo Kakeš, zvan Huskić, bio dobar poznavalac starih gračaničkih pjesama, pa ih je Mašić uspio od njega nekoliko zabilježiti. Ramo je sin Muje Kakeša, rođen 1887. godine u Gračanici u jednoj od starih gračaničkih familija. Do tridesetih godina XX stoljeća je živio u mahali Lipa. Pošto je bio po zanimanju poštara, nekoliko godina pred drugi svjetski rat zbog službe seli u Prnjavor, a rat ga zatiče kao penzionera u Kozarcu.
- ²⁵ Muhamed Seid Mašić, "Memoari", neobjavljeni rukopis.
- ²⁶ Kemal Osmanbegović, sin Abdulaha, rođen je 1923. godine.

- ²⁷ Hilmiya Ahmetagić (1919-oko 1997), sin Omera, je bio dobar poznavalac prošlosti Gračanice a živio je u staroj gračaničkoj mahali Gojsalići, koja danas pripada Drafničima.
- ²⁸ Interpretacija stare narodne pjesme "Gračanicu voda oplavila" se u Gračanici posle duže vremena mogla čuti u ljeto 2003. godine, na terasi Osman kapetanove medrese. Pjesmu je izvela poznata interpretatorka bosanskih sevdalinki Zekija Suman rođ. Mehuruć, koja živi i radi u Tuzli a porijeklom je iz Gračanice (prema melodiji pjesme koju je dao M. Žero 1995. godine).
- ²⁹ Rusmr Djedović, "Gračanicu voda oplavila"...
- ³⁰ Vehid Gunić, "Sevdalinke o gradovima", Bošnjak, Bihać, 1997., str. 142. Pošto je autor pjesmu "Gračanicu voda oplavila", u knjigu ubacio pred samo njeno štampanje, navodi da je pri tome imao problema oko memorije kompjutera.
- ³¹ Muhamed Žero, "Sevdah Bošnjaka", Sarajevo, 1995., str. 88. Radi melodije je ubacio i riječi "haj" i "aman".
- ³² Munib Maglajlić, "Usmena balada Bošnjaka", Srajevo, 1995. Istu pjesmu je ponovo objavio u: "Antologija bošnjačke usmene lirike", Alef, Sarajevo, 1997., str. 190 (pod balade).
- ³³ Prema priči Muharema Salihbašića (1932), koju je čuo od svog djeda Mehage Salihbašića (1853-1949) i Avdage Hrustemovića (1887-oko 1965), mezar mlade gračaničke djevojke Mejre je izrovala velika poplava rijeke Sokoluše sutradan od njene dženaze, zatim je odnijela na tabutu i ostavila kod Šeničkog bunara. Odatle je prevezena kolima i ponovo ukopana u greblju Režići, koje se nalazi na brdu. Zanimljivo je da se ponekada vrijeme tog događaja pomjera u 1939. godinu, jer je tadašnja velika poplava Sokoluše još u sjećanju starijih Gračanlija.
- ³⁴ Inače, u narodnim pjesmama se pojavljuje riječ "lale", često u smislu "dragi" ili "drage".
- ³⁵ Sait Orahovac, "Sevdalinke...", str. 138.
- ³⁶ Nihad Halilbegović, "Ali Riza ef. Prohić-život i djelo", Sarajevo, 2000. g., str. 28.
- ³⁷ Njen sin Nihad Halilbegović u navedenom djelu, strana 29, između ostalog piše: "Priznati poznavalac i doajen sevdalinki Safet Isović tvrdi da je ova sevdalinkastara više od 300 godina."
- ³⁸ Sait Orahovac, "Sevdalinke...", str. 389.
- ³⁹ Salih Kulenović, "Bošnjačke...", str. 110.
- ⁴⁰ U narodnim pjesmama Bosne i Hercegovine se često spominje "Ajka sa čardaka".
- ⁴¹ Salih Kulenović, "Gračanica...", str. 243.
- ⁴² Koliko je autoru ovog rada poznato, radi se o sljedećim autorskim pjesmama u narodnom duhu, koje često čujemo na raznim medijima. Još 1970. godine je "Grupa iz Čekanića" snimila na gramofonskoj ploči pjesmu "Gračanice grade moj" u izvornom stilu. Prema riječima člana te grupe Bege Mujakovića, sada iz Srebrenika, tekst te pjesme je napisao Šaban Živić, a napjev je dala navedena grupa. Odmah iza zadnjeg rata poznati pjevač narodnih pjesama iz Gračanice, Ibrahim Jukan- Baraba je snimio pjesmu "Pjesma o Gračanici", na tekst Enise Korić rođ. Đulić a melodiju sandžačke pjesme "Kad pogledam sa bedema". Oko 2002. godine je pjesmu "Gračanka" snimio pjevač Nihad Omerdić-Mrki, 2003. godine vokalni ansambl "Arabeske" pjesmu "Gračanicu brda opasala" na tekst Amira Mašića sina Muhameda Mašića a 2004. godine "Pjesmu o Gračanici" i Zihnija Smailbašić na tekst Safeta Begovića- Hadžije.
- ⁴³ Salih Kulenović, "Bošnjačke...", str. 113-117.
- ⁴⁴ Šam, ar.-Sirija, Damask.
- ⁴⁵ Salih Kulenović, "Etnografska istraživanja u selu Sokolu kod Gračanice", Članci i građa za kulturnu historiju Istočne Bosne, knjiga XI, Muzej Istočne Bosne, 1975., str. 87-109. Ovaj rad je objavljen i u Gračaničkom Glasniku-časopisu za kulturnu historiju, broj 11, maj, 2001., str. 27-47.
- ⁴⁶ Hamdija Kreševljaković, "Stari bosanski gradovi", Izabrana djela II, Veselin Masleša, Sarajevo, 1991., str. 409.
- ⁴⁷ Prema kazivanju Hašima Muharemovića pjesma o "Mejri na tabutu" je zabilježena oko 1972. godine u Maoči kod Brčkog, i to od pjevača i svirača na zurlama, tradicionalnom narodnom instrumentu ovog dijela Bosne. Samo, kod njih se radi o "Fati na tabutu".
- ⁴⁸ Muhamed Žero, "Sevdah....", str. 62.
- ⁴⁹ Čamil Sijarić, "Herceg – Bosno i tvoji gradovi", Svjetlost, Sarajevo, 1986., str. 100.